

ocena sytuacji finansowej operacyjnych grup kapitałowych

Hanna Sikacz

monografie

Oficyna

a Wolters Kluwer business

ocena sytuacji finansowej operacyjnych grup kapitałowych

ocena sytuacji finansowej operacyjnych grup kapitałowych

Hanna Sikacz

Warszawa 2011

Oficyna
a Wolters Kluwer business

Recenzent

Prof. nadzw. UEP dr hab. Mirosław Hamrol

Projekt graficzny okładki i zdjęcie

Barbara Widlak

Wydawca

Grzegorz Jarecki

Redaktor prowadzący

Janina Burek

Opracowanie redakcyjne

Lilianna Rudnik

Redakcja, korekta i łamanie

WYDAWNICTWO
JAK

www.wydawnictwojak.pl

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o. 2011
All rights reserved.

ISBN 978-83-264-1169-4

Wydane przez:

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Redakcja Książek

01-231 Warszawa, ul. Płocka 5a

tel. 22 535 82 00, fax 22 535 81 35

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

Księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Książkę tę dedykuję moim Rodzicom

Spis treści

O autorce	11
Wstęp	13
Rozdział 1. Organizacja i funkcjonowanie grup kapitałowych	19
1.1. Pojęcie i istota grup kapitałowych	19
1.1.1. Podstawy prawne dotyczące grup kapitałowych	19
1.1.2. Terminologia dotycząca grup kapitałowych	23
1.1.3. Cechy grup kapitałowych	31
1.1.4. Powiązania kapitałowe	33
1.2. Klasyfikacja grup kapitałowych	36
1.2.1. Podstawowe rodzaje grup kapitałowych	36
1.2.2. Rodzaje grup kapitałowych według powiązań działalności	41
1.2.3. Rodzaje grup kapitałowych według celu działalności	46
1.3. Tworzenie grup kapitałowych	54
1.3.1. Finansowe i inne przyczyny tworzenia grup kapitałowych	54
1.3.2. Sposoby tworzenia grup kapitałowych	61
1.4. Wybrane aspekty zarządzania grupą kapitałową	67
1.4.1. Działania podejmowane w grupie kapitałowej wpływające na stan finansów grupy i jej członków	67
1.4.2. Istota zarządzania grupą kapitałową	73
1.4.3. Strategie grup kapitałowych	76
1.4.4. Nadzór właścicielski w grupach kapitałowych	79
1.4.5. Struktury organizacyjne grup kapitałowych	82
Rozdział 2. Sprawozdawczość finansowa grup kapitałowych a metodyka analizy finansowej	88
2.1. Sprawozdawczość finansowa grupy kapitałowej	88
2.1.1. Podstawy prawne sprawozdawczości finansowej grup kapitałowych w Polsce	88

2.1.2. Sporządzanie skonsolidowanych sprawozdań finansowych	89
2.1.3. Dokumentacja konsolidacyjna	97
2.2. Metody konsolidacji sprawozdań finansowych i wycena udziałów metodą praw własności	100
2.2.1. Zwolnienia i wyłączenia z konsolidacji	100
2.2.2. Konsolidacja metodą pełną	104
2.2.3. Konsolidacja metodą proporcjonalną	108
2.2.4. Wycena udziałów metodą praw własności	110
2.3. Kształtowanie obrazu sytuacji finansowej grupy kapitałowej	111
2.3.1. Polityka bilansowa grupy kapitałowej	111
2.3.2. Instrumenty polityki bilansowej grupy kapitałowej	113
2.3.3. Zarządzanie finansami w grupach kapitałowych	116
2.4. Metodyczne aspekty analizy skonsolidowanych sprawozdań finansowych	119
2.4.1. Specyfika analizy skonsolidowanych sprawozdań finansowych	119
2.4.2. Wstępna analiza skonsolidowanych sprawozdań finansowych	122
2.4.3. Analiza wskaźnikowa skonsolidowanych sprawozdań finansowych	123
Rozdział 3. Ocena zróżnicowania sytuacji finansowej jednostek dominujących, jednostek zależnych i grup kapitałowych . . .	129
3.1. Przedmiot i metoda badań	129
3.1.1. Przedmiot badań	129
3.1.2. Metoda badań	130
3.1.3. Problem zakłóceń w porównywalności danych	131
3.2. Charakterystyka próby badawczej	133
3.3. Wyniki badań empirycznych	143
3.3.1. Wstępna analiza finansowa	143
3.3.2. Pokrycie finansowe aktywów trwałych oraz trwałość struktury finansowania	149
3.3.3. Płynność finansowa	154
3.3.4. Rentowność	161
3.4. Wpływ polityki bilansowej na ocenę sytuacji finansowej grup kapitałowych	171
3.4.1. Wyłączenia podmiotowe z konsolidacji	171
3.4.2. Wycena wybranych składników aktywów i pasywów w grupie kapitałowej	179
3.4.3. Transakcje między jednostkami powiązаныmi	186
3.4.4. Wpływ zmiany zasad rachunkowości na ocenę sytuacji finansowej	193

Rozdział 4. Szczegółowe studium sytuacji finansowej grup kapitałowych	204
4.1. Przedmiot i procedura badań	204
4.2. Wyniki badań sytuacji finansowej wybranych grup kapitałowych	206
4.2.1. Porównanie wskaźników finansowych grup kapitałowych, jednostek dominujących i jednostek zależnych	206
4.2.2. Specyficzna analiza wskaźnikowa sprawozdań finansowych grup kapitałowych	219
4.2.3. Charakter powiązań a wskaźniki finansowe jednostek podporządkowanych	230
Zakończenie	265
Załączniki	271
Bibliografia	279
Spis tabel	285
Spis ilustracji i wykresów	291
Indeks	297

O autorce

Dr inż. Hanna Sikacz – pracownik naukowo-dydaktyczny Katedry Zarządzania Finansami Przedsiębiorstwa Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Absolwentka Wydziału Inżynieryjno-Ekonomicznego Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu. Ukończyła kurs z zakresu zarządzania na Uniwersytecie w Utrechcie (Holandia). Stypendystka w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (Regionalne Strategie Innowacyjne i transfer wiedzy). Wyróżniona przez Rektora Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu za osiągnięcia w dziedzinie działalności naukowej. W pracy badawczej koncentruje się na zagadnieniach dotyczących grup kapitałowych, a w szczególności zarządzania finansami w grupach kapitałowych i skonsolidowanej sprawozdawczości finansowej. Autorka publikacji poświęconych problematyce grup kapitałowych, a także współautorka podręcznika z zakresu oceny efektywności inwestycji. Współpracuje z przedsiębiorstwami w zakresie opracowywania analiz ekonomicznych (finansowych), biznesplanów i wycen przedsiębiorstw.

Wstęp

Szczególnie istotnym zagadnieniem obecnie w naszej gospodarce jest łączenie podmiotów gospodarczych w grupy kapitałowe. Jednym z motywów uzasadniających wybór tematu książki jest rozpowszechnienie organizacji wielopodmiotowych w strukturach rozwiniętej gospodarki rynkowej innych krajów, gdzie większość spółek akcyjnych wchodzi w skład zgrupowań powiązanych kapitałowo. W Polsce również obserwuje się silny rozwój procesu powiązań kapitałowych pomiędzy jednostkami gospodarczymi, prowadzącego do tworzenia i rozwoju grup kapitałowych. Obecnie wskaźniki rynkowe ponad 80%¹ krajowych spółek giełdowych oraz wszystkich zagranicznych spółek giełdowych notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie podawane są na podstawie skonsolidowanych sprawozdań finansowych.

W dobie globalizacji często przeprowadza się ważne strategicznie przejęcia, zakłada nowe podmioty dla nowych działalności, wydziela się ze struktur spółki niektóre działalności i organizuje je w formie spółek podporządkowanych², właściciele przekazują swoje udziały lub akcje w spółkach jednostce nadrzędnej, utworzonej w celu zarządzania tymi udziałami bądź akcjami³. Wymienione sytuacje są typowe dla tworzenia grup kapitałowych. Oznacza to, że można się spodziewać dalszego rozwoju grup kapitałowych, przejawiającego się na przykład zmianami w strukturze portfela lokat (udziałów, akcji) jednostek dominujących. Zmiany te wynikają z nabycia dodatkowych akcji albo udziałów. Mogą być także skutkiem sprzedaży części lub całości akcji bądź udziałów

¹ Obliczenia własne dla 2010 roku na podstawie danych statystycznych publikowanych przez GPW w Warszawie. Z własnej analizy Listy 500 największych firm „Rzeczpospolitej”, publikowanej corocznie przez „Rzeczpospolitą”, wynika natomiast, że wśród wszystkich podmiotów, które znalazły się w rankingu, udział grup kapitałowych był następujący: w 2001 roku – 9,20%, 2002 roku – 15,60%, 2004 roku – 18,60%, 2005 roku – 20,20%, 2006 roku – 25,00%, 2007 roku – 28,40%, 2008 roku – 29,40%, 2009 roku – 30,40%.

² W drodze tzw. outsourcingu kapitałowego.

³ W drodze tzw. konsolidacji właścicielskiej.

jednej, a nawet kilku jednostek powiązanych z jednostką dominującą. Decyzje takie mają w konsekwencji istotny wpływ na obraz sytuacji finansowej grupy kapitałowej prezentowany w specyficznej sprawozdawczości finansowej, jaką jest skonsolidowane sprawozdanie finansowe⁴.

Układ, treść sprawozdań i techniki ich sporządzania są bardziej skomplikowane w przypadku, gdy mają prezentować sytuację finansową grup kapitałowych, przy uwzględnieniu potrzeb informacyjnych wielu odbiorców informacji sprawozdawczej. Z powyższego może wynikać trudność interpretowania i wyciągania wniosków dotyczących sytuacji finansowej grupy kapitałowej. Porównywanie poszczególnych pozycji sprawozdań finansowych w czasie jest utrudnione także ze względu na ciągłe zmiany w strukturze własności i składu grupy.

Ocenę sytuacji finansowej grup kapitałowych należy rozumieć wężej niż ocenę sytuacji finansowej przedsiębiorstwa na podstawie jednostkowego sprawozdania finansowego. Wstępna analiza sprawozdań oraz analiza głównych, tradycyjnie stosowanych wskaźników finansowych wyliczonych na podstawie skonsolidowanego bilansu, rachunku zysków i strat, rachunku przepływów środków pieniężnych służą wyciąganiu wniosków tylko ogólnych, na podstawie których trudno podejmować strategiczne decyzje związane z przyszłością grupy kapitałowej i funkcjonujących w niej podmiotów.

Kształtowaniem obrazu sytuacji finansowej grupy kapitałowej szczególnie zainteresowany jest zarząd, który może, stosownie do celu, jaki chce osiągnąć, wpływać na decyzje użytkowników informacji i mobilizować ich do działań zgodnie z przyjętą strategią przedsiębiorstwa. Taka sytuacja nie wyklucza pozytywnej opinii niezależnego biegłego rewidenta dotyczącej zgodności sprawozdania z zasadami rachunkowości. Obraz sytuacji finansowej grupy kapitałowej w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym, mimo że prawidłowo i rzetelnie przedstawiony, dzięki swobodzie wyboru instrumentów polityki bilansowej może powodować problemy z wnioskowaniem.

Przeprowadzenie właściwego procesu wnioskowania na podstawie analizy skonsolidowanego sprawozdania finansowego wymaga, oprócz znajomości problematyki konsolidacji i uwzględnienia tradycyjnie stosowanych wskaźników analizy finansowej, także dodatkowej analizy sytuacji finansowej podmiotów wchodzących w skład grupy kapitałowej, powiązań kapitałowych między tymi podmiotami, analizy wpływu jednostek powiązanych na wynik finansowy grupy oraz analizy praw akcjonariuszy mniejszościowych.

Przykładowo, z uwagi na to, że rachunek zysków i strat łączy z sobą wyniki finansowe podmiotów rentownych i nierentownych, w celu poznania przyczyn rentowności grupy kapitałowej konieczne jest analizowanie podstawowych

⁴ Istota skonsolidowanego sprawozdania finansowego polega na tym, że grupa kapitałowa jest traktowana jako wyodrębniony, postrzegany całościowo, pojedynczy organizm gospodarczy.

pozycji finansowych i wyników finansowych poszczególnych podmiotów wchodzących w skład grupy, przedstawionych w notach uzupełniających.

Wyciągając wnioski, a następnie podejmując decyzje związane z zarządzaniem grupą kapitałową, należy mieć na uwadze funkcję, jaką pełnią (mają pełnić) jednostki powiązane w grupie kapitałowej. W tym kontekście w literaturze przedmiotu wyróżnia się operacyjne, zarządcze i finansowe grupy kapitałowe. Szczególna cecha operacyjnych grup kapitałowych, która determinuje podejmowanie decyzji nie tylko na podstawie wyników finansowych jednostek podporządkowanych, sprowadza się do roli, jaką pełnią one w grupie kapitałowej ze względu na prowadzenie przez nie działalności operacyjnej, wspierającej i uzupełniającej działalność operacyjną jednostki dominującej. Z dokonanego rozpoznania wynika, że operacyjne grupy kapitałowe są typem dominującym w polskiej gospodarce.

W literaturze przedmiotu podejmuje się w szczególności kwestie dotyczące tworzenia i typologii grup kapitałowych, instrumentów zarządzania oraz rozwiązań prawnych stosowanych w innych krajach. Mimo bogactwa tej literatury brakuje badań z zakresu efektywności ekonomicznej grup kapitałowych. Zagadnienia związane ze stanem finansów grup kapitałowych i ich członków ujawniane są w sposób szczątkowy i, jak się wydaje, niewystarczający z punktu widzenia znaczenia, jakie zarządzanie finansami odgrywa współcześnie. Tymczasem w tego typu organizmach gospodarczych sposób zarządzania finansami, którego podstawowym elementem jest ocena sytuacji finansowej, wiąże się z wieloma specyficznymi problemami. Odczuwalny brak literatury zawierającej informacje o efektywności ekonomicznej uczestników grup kapitałowych skłonił do napisania niniejszej książki, której celem jest wskazanie prawidłowości i przesłanek występowania zróżnicowanych wyników jednostek dominujących oraz jednostek zależnych. W publikacji można odnaleźć odpowiedzi m.in. na takie pytania, jak:

- Czy i pod jakimi względami stan finansów grup kapitałowych jest dobry?
- Czy charakter danej grupy wpływa na stan jej finansów i jej członków?
- Jakie czynniki w grupie kapitałowej wpływają pozytywnie, a jakie negatywnie na stan finansów grupy i jej członków?

Główną hipotezą przyjętą w pracy jest stwierdzenie, że (H1) grupy kapitałowe i ich uczestnicy osiągają zróżnicowane wyniki finansowe oraz mają odmienną sytuację finansową, zależnie od charakteru grupy i funkcji uczestnika grupy.

W celu weryfikacji głównych hipotez dowodzone będą następujące hipotezy pomocnicze:

- (H2) Jednostki dominujące osiągają lepsze wyniki finansowe niż jednostki zależne, których wyniki są gorsze niż wyniki skonsolidowane.

- (H3) Grupy kapitałowe, w których podmiot dominujący jest istotnie większy od wszystkich pozostałych spółek z grupy, osiągają lepsze wyniki finansowe od grup kapitałowych, w których podmiot dominujący ma przychody porównywalne lub znacząco niższe niż pozostałe spółki z grupy. Wynika to zwykle z silniejszych i jednokierunkowych powiązań operacyjnych w grupie.

Weryfikacji hipotez pomocniczych towarzyszy zastrzeżenie, że czynnikiem utrudniającym wykrycie prawidłowości dotyczących tych hipotez jest zróżnicowana polityka bilansowa prowadzona przez jednostkę dominującą.

Hipotezy te zostaną zweryfikowane poprzez analizę skonsolidowanych sprawozdań finansowych oraz sprawozdań finansowych spółek powiązanych w grupie kapitałowej. Zdaniem autorki, w związku z tym, że przyjmując za kryterium m.in. powiązania kapitałowe w grupach kapitałowych, wyodrębnia się różnych uczestników, sytuacja finansowa tych uczestników jest zróżnicowana, a przy tym mogą oni poprawiać bądź pogarszać wyniki finansowe osiągane przez grupę kapitałową.

W celu weryfikacji wysuniętych hipotez przeprowadzone zostały badania empiryczne na grupie jednostek dominujących i ich jednostek zależnych, wyniki zaś opisano metodami statystycznymi. Informacje zebrane w trakcie badań posłużyły do analizy takich obszarów, jak m.in.: struktura i dynamika składników sprawozdań, płynność, obrotowość, rentowność, powiązania kapitałowe między podmiotami wchodzącymi w skład grupy kapitałowej, wpływ tych jednostek na wynik finansowy grupy oraz prawa akcjonariuszy mniejszościowych.

Autorka ma nadzieję, że wyniki badań prezentowane w książce przyczynią się do zmniejszenia luki poznawczej, jak również okażą się przydatne dla szerokiego grona otoczenia gospodarczego, ale także dla grup kapitałowych zobowiązanych do ujawniania informacji odbiorcom zewnętrznym. Wyniki pracy badawczej mogą stanowić inspirację do uzupełnienia raportów i sprawozdań sporządzanych w grupach kapitałowych na potrzeby informacyjne ich zarządów i odbiorców zewnętrznych, szczególnie w kontekście sprawozdawczości przygotowanej zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Sprawozdawczości Finansowej (MSSF), dającymi możliwości dostosowania sprawozdania do specyfiki działalności prowadzonej przez podmioty. Przedstawione wnioski mogą także wspomóc podejmowanie decyzji dotyczących spółek wchodzących w skład grupy.

Książka, która ma charakter teoretyczno-empiryczny, składa się z czterech rozdziałów.

W pierwszym rozdziale zaprezentowano podstawowe pojęcia związane z funkcjonowaniem grup kapitałowych. Zostały omówione zagadnienia istoty grup kapitałowych, ich tworzenia, a także ich zarządzania, ze zwróceniem uwagi na operacyjne grupy kapitałowe.

W drugim rozdziale poruszona została problematyka skonsolidowanej sprawozdawczości finansowej w kontekście Międzynarodowych Standardów Rachunkowości i polskich zasad rachunkowości, ze wskazaniem na podobieństwa i różnice między rozwiązaniami polskimi a międzynarodowymi. W rozdziale zaprezentowano również warunki stosowania metod konsolidacji.

Rozdział trzeci ma charakter empiryczny. Przedstawiono w nim podstawowe zadania badawcze i zarys przebiegu badań empirycznych oraz wyniki badań w podstawowych obszarach analizy wskaźnikowej z wyszczególnieniem wyników osiąganych przez grupy kapitałowe, jednostki dominujące i jednostki zależne. W rozdziale tym wskazano także instrumenty polityki bilansowej charakterystyczne dla grup kapitałowych, które wpływają na ocenę ich sytuacji finansowej.

W rozdziale czwartym skupiono uwagę na ocenie sytuacji finansowej wybranych grup kapitałowych, specyficznej analizie sprawozdań skonsolidowanych, analizie finansowej jednostek wyodrębnionych ze względu na rodzaj, powiązania operacyjne z jednostką dominującą, skalę uczestnictwa w grupie kapitałowej oraz wielkość jednostki podporządkowanej.

W zakończeniu dokonano syntezy wniosków wynikających z rozważań teoretycznych i badań empirycznych.

Uzasadnieniem szczegółowej prezentacji kształtowania się poszczególnych wskaźników jest to, że książka adresowana jest także do studentów, słuchaczy studiów podyplomowych i uczestników szkoleń, dla których może stanowić literaturę uzupełniającą do przedmiotu zarządzanie finansami przedsiębiorstwa. Publikacja może się okazać również przydatna na przykład w opracowywaniu prac dyplomowych lub innych praktycznych projektów dotyczących analizy finansowej przedsiębiorstw, a w szczególności grup kapitałowych. Praktyczna ilustracja prowadzonych rozważań teoretycznych omawianych zagadnień może służyć jako odpowiedź do prowadzonych samodzielnych analiz. Mając powyższe na uwadze, Czytelnik powinien skupić uwagę przede wszystkim na sposobie prowadzonych badań. Wyniki badań empirycznych, w zależności od próby badawczej i okresu badań, mogą prowadzić do zróżnicowanych wniosków.

Autorka ma nadzieję, że wyniki badań skłonią do refleksji nad wynikami finansowymi osiąganymi przez operacyjne grupy kapitałowe i ich jednostki powiązane oraz przyczynią się do identyfikacji luk w zakresie oceny sytuacji finansowej grup kapitałowych.

Organizacja i funkcjonowanie grup kapitałowych

1.1. Pojęcie i istota grup kapitałowych

1.1.1. Podstawy prawne dotyczące grup kapitałowych

Ze względu na coraz powszechniejsze dążenie do konsolidacji kapitałów podmiotów gospodarczych w polskiej praktyce gospodarczej często spotykamy się z działalnością grup kapitałowych. Jedną z form koncentracji organizacyjnej, którą jest grupa kapitałowa, została zdefiniowana w obecnie obowiązującej ustawie o rachunkowości¹ jako jednostka dominująca wraz z jednostkami zależnymi². Pojęcie grupy kapitałowej zostało również zdefiniowane w przepisach o spółkach publicznych³. Biorąc pod uwagę obowiązujące regulacje prawne, przyjmuje się, że grupa kapitałowa to zespół samodzielnych podmiotów prawnych, stworzonych do realizacji wspólnych celów gospodarczych. Ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów pojęciem grupy kapitałowej określa wszystkich przedsiębiorców, którzy bezpośrednio lub pośrednio są kontrolowani przez jednego przedsiębiorcę⁴.

Jednym z ważniejszych pojęć odnoszących się do grupy kapitałowej jest pojęcie jednostki dominującej. Zgodnie z przepisami kodeksu spółek handlowych za jednostkę dominującą uznaje się spółkę handlową, w przypadku gdy⁵:

¹ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (tekst jedn.: Dz. U. z 2009 r. Nr 152, poz. 1223) – dalej skrót: u. o rach.

² Art. 3 ust. 1 pkt 44 u. o rach.

³ Ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz. U. Nr 94, poz. 1037 z późn. zm.) – dalej skrót: k.s.h.

⁴ Ustawa z 15 grudnia 2000 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz. U. Nr 122, poz. 1319), art. 4.

⁵ Art. 4 § 1 pkt 4 k.s.h.

- dysponuje pośrednio lub bezpośrednio większością głosów na zgromadzeniu wspólników albo na walnym zgromadzeniu bądź w zarządzie spółki kapitałowej zależnej,
- jest uprawniona do powoływania lub odwoływania większości członków zarządu / rady nadzorczej innej spółki kapitałowej,
- więcej niż połowa członków zarządu spółki kapitałowej jest jednocześnie członkami zarządu spółki zależnej,
- dysponuje pośrednio lub bezpośrednio większością głosów w spółce osobowej zależnej,
- wywiera decydujący wpływ na działalność spółki kapitałowej zależnej.

Jednostką dominującą, według ustawy o rachunkowości, jest jednostka będąca spółką handlową lub przedsiębiorstwem państwowym, sprawująca kontrolę nad inną jednostką, a w szczególności⁶:

- posiadająca bezpośrednio lub pośrednio przez udziały większość ogólnej liczby głosów w organie stanowiącym innej jednostki (zależnej), także na podstawie porozumień z innymi uprawnionymi do głosu, wykonującymi swe prawa głosu zgodnie z wolą jednostki dominującej lub
- uprawniona do kierowania polityką finansową i operacyjną innej jednostki (zależnej) w sposób samodzielny lub przez wyznaczone przez siebie osoby lub jednostki na podstawie umowy zawartej z innymi uprawnionymi do głosu, posiadającymi, na podstawie statutu lub umowy spółki, łącznie z jednostką dominującą, większość ogólnej liczby głosów w organie stanowiącym, lub
- uprawniona do powoływania i odwoływania większości członków organów zarządzających, nadzorujących lub administrujących innej jednostki (zależnej), lub
- będąca udziałowcem jednostki, której członkowie zarządu w poprzednim roku obrotowym, w ciągu bieżącego roku obrotowego i do czasu sporządzenia sprawozdania finansowego za bieżący rok obrotowy, stanowią jednocześnie więcej niż połowę składu zarządu tej jednostki (zależnej) lub osoby, które zostały powołane do pełnienia tych funkcji w rezultacie wykonywania przez jednostkę dominującą prawa głosu w organach tej jednostki (zależnej).

Powyższa definicja wymaga objaśnienia pojęć w niej wykorzystanych. Stwierdzenie, że jednostka sprawuje kontrolę, oznacza, że jednostka jest zdolna do kierowania polityką finansową i operacyjną innej jednostki, w celu osiągnięcia korzyści ekonomicznych z jej działalności, a w przypadku sprawowania współkontroli jednostka jest zdolna do kierowania tymi politykami innej jednostki na równi z innymi wspólnikami, w celu osiągnięcia wspólnych ekonomicznych

⁶ Art. 3 ust. 1 pkt 37 u. o rach.

korzyści z jej działalności⁷. Jednostka zależna definiowana jest jako spółka handlowa lub podmiot utworzony i działający zgodnie z przepisami obcego prawa handlowego, która jest kontrolowana przez jednostkę dominującą, natomiast jednostka współzależna to jednostka, która jest współkontrolowana przez wspólników na podstawie zawartej pomiędzy nimi umowy, umowy spółki lub statutu⁸. Jednostką stowarzyszoną jest jednostka będąca spółką handlową albo podmiotem utworzonym i działającym zgodnie z przepisami obcego prawa handlowego, na którą znaczący inwestor wywiera znaczący wpływ⁹.

Znaczącym inwestorem jest spółka handlowa lub przedsiębiorstwo państwowe, posiadające w innej jednostce – niebędącej jednostką zależną lub współzależną – nie mniej niż 20% głosów w organie stanowiącym tej jednostki i wywierającą znaczący wpływ wobec tej jednostki¹⁰. Przez znaczący wpływ na inną jednostkę rozumie się niemającą znamion sprawowania kontroli lub współkontroli zdolność jednostki do wpływania na politykę finansową i operacyjną innej jednostki, w szczególności przez udział w podejmowaniu decyzji w sprawie podziału zysku lub pokrycia straty, zasiadanie w organie zarządzającym, nadzorującym bądź administrującym, przeprowadzanie istotnych transakcji z tą jednostką, udostępnianie tej jednostce informacji technicznych o zasadniczym znaczeniu dla jej działalności, możliwość wymiany członków organów zarządzających, nadzorujących lub administrujących¹¹.

Omawiając definicję grupy kapitałowej, należy także wskazać na występowanie w wielopoziomowych grupach kapitałowych jednostek dominujących wyższego szczebla i jednostek dominujących niższego szczebla. Za jednostkę dominującą niższego szczebla uważa się spółkę handlową, która jest jednocześnie jednostką zależną od innej spółki handlowej lub przedsiębiorstwa państwowego i jednostką dominującą w stosunku do co najmniej jednej spółki handlowej. Przez jednostkę dominującą wyższego szczebla rozumie się natomiast jednostkę będącą spółką handlową lub przedsiębiorstwem państwowym, która jest jednostką dominującą w stosunku do jednostki dominującej niższego szczebla¹².

Grupę jednostek obejmującą jednostkę dominującą, znaczącego inwestora, jednostki zależne, współzależne i stowarzyszone oraz jednostki znajdujące się wraz z jednostką pod wspólną kontrolą, a także wspólnika jednostki współ-

⁷ Art. 3 ust. 1 pkt 34 i 35 u. o rach.

⁸ Art. 3 ust. 1 pkt 39 i 40 u. o rach.

⁹ Art. 3 ust. 1 pkt 41 u. o rach.

¹⁰ Art. 3 ust. 1 pkt 38 u. o rach. Przy czym liczbę głosów ustala się z zachowaniem zasady określonej w pkt 37 lit. a. Udział w ogólnej liczbie głosów może być mniejszy niż 20%, jeżeli inne okoliczności, wymienione w pkt 36, wskazują na wywieranie znaczącego wpływu.

¹¹ Art. 3 ust. 1 pkt 36 u. o rach.

¹² Art. 3 ust. 1 pkt 37a i b u. o rach.

zależnej określa się jednostkami powiązanymi¹³, natomiast jednostki zależne, współzależne od jednostki dominującej oraz jednostki stowarzyszone to jednostki podporządkowane¹⁴.

Spółka powiązana, definiowana przez kodeks spółek handlowych, to spółka kapitałowa, w której inna spółka handlowa bądź spółdzielnia dysponuje bezpośrednio lub pośrednio co najmniej 20% głosów na zgromadzeniu wspólników albo na walnym zgromadzeniu, także jako zastawnik lub użytkownik, albo na podstawie porozumień z innymi osobami, lub która ma bezpośrednio co najmniej 20% udziałów bądź akcji w innej spółce kapitałowej¹⁵. Oprócz powyższych definicji kodeks spółek handlowych reguluje również stosunki wewnętrzne między spółkami grupy kapitałowej w obszarze wzajemnych praw i obowiązków.

Kwestie dotyczące funkcjonowania grup kapitałowych, a w szczególności problematyka ich sprawozdawczości finansowej¹⁶, są uregulowane w Międzynarodowych Standardach Rachunkowości / Międzynarodowych Standardach Sprawozdawczości Finansowej¹⁷, które dotyczą emitentów papierów wartościowych dopuszczonych do publicznego obrotu w Polsce, podobnie jak spółek notowanych na giełdach w Unii Europejskiej. Do najważniejszych standardów dotyczących grup kapitałowych należą między innymi:

- MSR 1 – prezentacja sprawozdania finansowego,
- MSR 12 – podatek dochodowy,
- MSR 14 – sprawozdawczość dotycząca segmentów działalności,
- MSSF 3 – połączenia jednostek gospodarczych¹⁸,
- MSR 24 – ujawnianie informacji na temat podmiotów powiązanych,
- MSR 27 – skonsolidowane i jednostkowe sprawozdania finansowe¹⁹,
- MSR 28 – inwestycje w jednostkach stowarzyszonych,
- MSR 31 – udziały we wspólnych przedsięwzięciach.

Powyższe standardy definiują grupę kapitałową jako jednostkę dominującą oraz jej wszystkie jednostki zależne. Jednostka dominująca jest to jednostka

¹³ Art. 3 ust. 1 pkt 43 u. o rach.

¹⁴ Art. 3 ust. 1 pkt 42 u. o rach.

¹⁵ Art. 4 § 1 pkt 5 k.s.h.

¹⁶ Szerzej o sprawozdawczości finansowej grup kapitałowych w kolejnym rozdziale.

¹⁷ W dalszej części opracowania dla Międzynarodowych Standardów Rachunkowości używany będzie skrót MSR, natomiast dla Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej skrót MSSF.

¹⁸ Rozporządzeniem Komisji Europejskiej z 29 grudnia 2003 r. Nr 2236/204 (OJ L 39, 31.12.2004) dopuszczono MSSF 3 – połączenia jednostek gospodarczych z marca 2004 r., wyłączając jednocześnie z użycia obowiązujący wcześniej w tej sprawie MSR 22.

¹⁹ Konsolidacja oznacza łączenie sprawozdań finansowych jednostek tworzących grupę kapitałową przez sumowanie odpowiednich pozycji ich sprawozdań finansowych, z uwzględnieniem niezbędnych wyłączeń i korekt.

gospodarcza mająca jedną lub więcej jednostek zależnych, a jednostka zależna to jednostka gospodarcza, która jest kontrolowana przez inną jednostkę (jednostkę dominującą). Jednostka stowarzyszona jest jednostką gospodarczą, na którą inwestor wywiera znaczący wpływ i która nie jest ani jednostką zależną od inwestora, ani wspólnym przedsięwzięciem z inwestorem. Znaczący wpływ rozumiany jest jako prawo do uczestniczenia w podejmowaniu decyzji dotyczących polityki operacyjnej i finansowej jednostki gospodarczej, w której dokonano inwestycji, nie jest ono jednak sprawowaniem kontroli nad polityką tej jednostki, polegającej na zdolności kierowania polityką finansową i operacyjną jednostki gospodarczej w celu czerpania korzyści wynikających z jej działalności. Jeżeli inwestor ma bezpośrednio (albo pośrednio poprzez jednostki zależne) 20% lub więcej głosów w jednostce, w której dokonał inwestycji, to zakłada się, że inwestor wywiera znaczący wpływ na jednostkę gospodarczą. Posiadanie kontrolnego pakietu lub znaczącej części udziałów przez innego inwestora nie wyklucza możliwości wywierania znaczącego wpływu na daną jednostkę gospodarczą²⁰.

Tabela 1.1 zawiera porównanie najważniejszych definicji stosowanych w ustawie o rachunkowości i Międzynarodowych Standardach Rachunkowości.

Ponadto do przepisów prawnych, które regulują kwestie powstawania i funkcjonowania grup kapitałowych, należą między innymi następujące akty:

- ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. – Prawo o publicznym obrocie papierami wartościowymi²¹,
- ustawa z dnia 30 sierpnia 1996 r. o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych²²,
- ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych²³,
- ustawa z dnia 15 grudnia 2000 r. o ochronie konkurencji i konsumentów²⁴.

1.1.2. Terminologia dotycząca grup kapitałowych

W terminologii związanej ze zgrupowaniami przedsiębiorstw stosowanych jest wiele pojęć, których różnorodność wynika między innymi z różnych tradycji językowych, okresów powstawania, doświadczeń praktycznych, dziedzin wiedzy, z których zostały zaczerpnięte. Ze względu na możliwe trudności w zrozumieniu problematyki struktur kapitałowych, wynikające z panującego chaosu interpre-

²⁰ Rozporządzenie Komisji (WE) z 29 września 2003 r. Nr 1725/2003, przyjmujące określone Międzynarodowe Standardy Rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady.

²¹ Dz. U. z 1997 r. Nr 118, poz. 754 z późn. zm.

²² Dz. U. z 1996 r. Nr 118, poz. 561 z późn. zm.

²³ Dz. U. z 1993 r. Nr 106, poz. 482 z późn. zm. – dalej skrót: u.p.d.p.

²⁴ Dz. U. z 2000 r. Nr 122, poz. 1319.

Tabela 1.1. Definicje jednostki dominującej, zależnej i grupy kapitałowej, jednostek powiązanych oraz definicje związane z inwestycjami w jednostkach stowarzyszonych – podsumowanie porównania ustawy o rachunkowości z Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości

	<i>Ustawa o rachunkowości</i>	<i>MSR</i>
Elementy wspólne	1. Do grupy kapitałowej zalicza się jednostkę dominującą wraz z jednostkami zależnymi. 2. Rozumienie sprawowania kontroli jako zdolności jednostki do kierowania polityką finansową i operacyjną innej jednostki w celu osiągnięcia korzyści ekonomicznych z jej działalności. 3. Istnienie kontroli pomiędzy jednostkami jest warunkiem przesądzającym o występowaniu jednostki dominującej i jednostki zależnej. 4. Jednostka dominująca wraz z wszystkimi jednostkami zależnymi tworzy grupę kapitałową. 5. Sporządzanie sprawozdania skonsolidowanego w taki sposób, jakby grupa kapitałowa stanowiła jedną jednostkę. 6. Ujęcie wszystkich jednostek w ramach grupy kapitałowej bez względu na to, w jakim państwie znajduje się ich siedziba. 7. Kapitał mniejszości stanowi ta część aktywów netto jednostki zależnej, do której prawo mają udziałowcy spoza grupy kapitałowej. 8. Za jednostki powiązane uznaje się podmioty działające w ramach grupy kapitałowej, gdy jednostka dominująca sprawuje kontrolę (współkontrolę) nad jednostką zależną. 9. Do jednostek powiązanych zalicza się także relacje pomiędzy znaczącym inwestorem a jednostką stowarzyszoną. 10. Wywieranie znaczącego wpływu zdefiniowano jako zdolność jednostki do wpływania na politykę finansową i operacyjną innej jednostki w celu osiągnięcia korzyści ekonomicznych z jej działalności. 11. Podmiot, który pozostaje pod znaczącym wpływem innej jednostki, jest nazywany jednostką stowarzyszoną.	

Rozbieżności	1. Pojęcie jednostki dominującej i zależnej odnosi się do spółek handlowych lub przedsiębiorstw państwowych. 2. Zakres podmiotowy relacji znaczący inwestor i jednostka stowarzyszona odnosi się wyłącznie do spółek handlowych. 3. Definicja jednostek powiązanych odnosi się przede wszystkim do spółek handlowych. 4. Wśród przypadków dominacji jednej jednostki nad drugą obok pojęcia sprawowania kontroli występuje również sprawowanie współkontroli. 5. Powiązanie kapitałowe pomiędzy dwoma jednostkami jest warunkiem koniecznym, aby można je uznać za podmioty powiązane.	1. Jednostką dominującą i zależną może być każda jednostka gospodarcza. 2. Inwestorem i jednostką stowarzyszoną może być każda jednostka gospodarcza. 3. Jednostkami powiązanymi mogą być zarówno spółki handlowe, jak i inne jednostki organizacyjne, a nawet osoby fizyczne posiadające udziały lub zajmujące kluczowe stanowiska w danej jednostce oraz bliscy członkowie tych osób. 4. Dominacja jednej jednostki nad drugą występuje tylko w przypadku posiadania kontroli. 5. Wystarczającą przesłanką dla uznania dwóch podmiotów za powiązane jest posiadanie władzy lub udział w podejmowaniu decyzji; wyższe kompetencje można uzyskać z mocy statutu albo w drodze umowy.
Elementy nieuregulowane w ustawie	1. Szczegółowe przedstawienie sytuacji, kiedy pomimo oddziaływania jednej jednostki na drugą nie można mówić o istnieniu powiązania. 2. Definicja transakcji pomiędzy podmiotami powiązanymi oraz metody wyceny tychże transakcji. 3. Szczegółowy opis form wywierania znaczącego wpływu. 4. Rozstrzygnięcie kwestii możliwości wywierania znaczącego wpływu w przypadku posiadania pakietu kontrolnego lub znaczącej części udziałów przez inną jednostkę.	

Źródło: Ustawa o rachunkowości a Międzynarodowe Standardy Rachunkowości. Analiza porównawcza, pod red. J. Gierusza, ODIDK, Gdańsk 2002, s. 325–326, 333, 347; Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, wyd. cyt.; Rozporządzenie Komisji (WE) nr 2238/2004 z dnia 29 grudnia 2004 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 1725/2003 w sprawie przyjęcia międzynarodowych standardów rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do MSSF 1, MSR nr 1 do 10, 12 do 17, 19 do 24, 27 do 38, 40 i 41 oraz interpretacji SKI nr 1 do 7, 11 do 14, 18 do 27 oraz 30 do 33.

tacyjnego, niezbędne jest zdefiniowanie najważniejszych pojęć występujących w teorii i praktyce tego przedmiotu.

Definicja grupy kapitałowej z prawnego punktu widzenia została przedstawiona w poprzednim podrozdziale, natomiast w literaturze z zakresu zarządzania spotykane są dodatkowo inne objaśnienia tego pojęcia, jak i inne jego określenia, nie zawsze tożsame, ale występujące w systemie pojęć dotyczących grup kapitałowych.

Podstawowym pojęciem jest „zgrupowanie gospodarcze” będące zespołem samodzielnych prawnie podmiotów gospodarczych, utworzonym do realizacji wspólnych celów gospodarczych i realizującym te cele w oparciu o łączące te podmioty powiązania²⁵. W literaturze przedmiotu używa się również pojęcia „zgrupowanie spółek”, które oznacza hierarchiczną strukturę organizacyjną złożoną z dwóch lub większej liczby spółek podległych scentralizowanemu zarządzaniu, w której zazwyczaj tylko jeden członek zgrupowania (podmiot dominujący) zajmuje pozycję w pełni niezależną ekonomicznie i sprawuje kontrolę we wszystkich lub kluczowych dziedzinach działalności zgrupowania²⁶.

W zależności od rodzaju powiązań mamy do czynienia z gospodarczym zgrupowaniem kapitałowym i kontraktowym. Grupy kapitałowe traktowane są jako zgrupowanie kapitałowe²⁷:

- składające się z samodzielnych prawnie podmiotów gospodarczych w formie spółek kapitałowych (spółek z ograniczoną odpowiedzialnością lub akcyjnych),
- utworzone do realizacji wspólnych celów gospodarczych,
- powiązane w sposób trwały więziami kapitałowymi i ewentualnie dodatkowo innymi,
- posiadające możliwość realizacji wspólnych celów, wynikającą z rodzaju i intensywności tworzących je powiązań.

Spośród interpretacji zawartych w polskiej literaturze przedmiotu powyższą definicję należy uznać za najbardziej pełną i wyczerpującą.

Powszechnie pojęcie „grupa kapitałowa” jest utożsamiane z pojęciem holdingu, a także koncernu²⁸. Pojęcie „holding” najwcześniej pojawiło się w literaturze angielskiej, a określenie *holding company* odnosi się czasem

²⁵ M. Trocki, *Grupy kapitałowe. Tworzenie i funkcjonowanie*, PWN, Warszawa 2004, s. 40.

²⁶ S. Sołtysiński, *Zgrupowania spółek. Zarys problematyki prawnej*, „Kwartalnik Prawa Gospodarczego” 1994, nr 3, s. 223.

²⁷ M. Trocki, *Grupy kapitałowe...*, s. 41; *Grupy kapitałowe w Polsce*, pod red. M. Romanowskiej, M. Trockiego, B. Wawrzyniaka, Difin, Warszawa 2000, s. 128.

²⁸ W dalszej części pracy termin „grupa kapitałowa” będzie zamiennie używany z terminem „holding” – zgodnie z interpretacją wprowadzoną do polskiej teorii i praktyki gospodarczej przez autorów publikacji, takich jak: B. Nogalski, R. Ronkowski, *Holding, czyli o instytucji szczególnie*

do takich spółek, których głównym celem działania jest trwałe zarządzanie akcjami i udziałami innych spółek. *Konzern* w języku niemieckim to określenie grup spółek powiązanych kapitałowo, a także kontraktowo i personalnie. *Holdinggesellschaft* to spółka, której głównym lub wyłącznym celem jest trwałe zarządzanie akcjami i udziałami innych spółek. Przyjmuje się jednak, że terminy „holding” i „koncern” są bliskoznaczne. W prawie polskim nie ma ich ustawowych definicji. Koncerny nazywane są holdingami lub obydwu pojęć używa się zamiennie, chociaż z teoretycznego punktu widzenia z holdingiem mamy do czynienia wówczas, gdy zarząd jest wyodrębniony w postaci odpowiedniej spółki²⁹. Holdingiem określana jest czasami wyłącznie spółka dominująca w zgrupowaniu przedsiębiorstw, określana jako *holder* lub spółka holdingowa. Za holding uznaje się spółkę kapitałową, która posiada akcje lub udziały innych spółek kapitałowych w wielkości wystarczającej do wpływania na decyzje tych spółek³⁰. W niniejszym opracowaniu jako holding określa się grupę spółek, w której jedna sprawuje jednolite kierownictwo nad pozostałymi, czyli wykorzystuje możliwość narzucenia innym swej woli³¹. W szerszym znaczeniu organizacji holding jest zbudowaną w oparciu o powiązania kapitałowe hierarchiczną formą organizacyjną współdziałania przedsiębiorstw, stwarzającą możliwość wysokiej koncentracji potencjałów ekonomiczno-gospodarczych w celu ich kooperatywnego wykorzystania w ramach wspólnie wyznaczonej strategii działania³². Holding jest organizacją skupiającą samodzielne podmioty gospodarcze (przedsiębiorstwa) w formie spółek, w której jedna z nich pełni funkcję zwierzchnią w stosunku do pozostałych. Najczęściej spotykana, klasyczna struktura holdingowa składa się ze spółki matki oraz podległych jej spółek córek, zwanych również odpowiednio spółką nadrzędną (dominującą, kontrolującą) i spółką podporządkowaną (zależną)³³.

Zamieszanie terminologiczne może wprowadzać pojęcie „konsorcjum”. Jest ono definiowane jako okresowe zrzeszenie producentów, handlowców,

efektywnej w pewnych sytuacjach, ORGMASZ, Warszawa 1994; B. Haus, H. Jagoda, *Holding. Organizacja i funkcjonowanie*, PWE, Warszawa 1995; L. Stecki, *Holding*, TNOiK, Toruń 1995.

²⁹ S. Wiankowski i in., *Praktyka funkcjonowania krajowych grup kapitałowych*, ORGMASZ, Warszawa 2000, s. 13.

³⁰ J.K. Solarz, *Holding finansowy*, Centrum Informacji Menedżera, Warszawa 1992, s. 23.

³¹ B. Haus, H. Jagoda, *Holding...*, s. 14.

³² J. Kuchmacz, J. Toborek-Mazur, *Rachunkowość w zarządzaniu holdingiem*, Zakamycze, Kraków 2003, s. 15.

³³ W literaturze przedmiotu spotyka się zamiennie używanie pojęć „spółka matka” w odniesieniu do jednostki dominującej (nadrzędnej) i „spółka córka” do jednostki zależnej (podporządkowanej). Wskazane pojęcia są sporadycznie wykorzystywane w pracy. Wynika to głównie z tego, że w ocenie autorki określenia te mają nienaukowy i potoczny charakter. Stosowane są jedynie ze względów językowych – w sytuacjach, gdy nastąpiłaby zbyt duża liczba powtórzeń zestawienia tych samych wyrazów.

instytucji finansowych i innych, mających na celu prowadzenie na wspólny rachunek operacji finansowej, produkcyjno-handlowej, budowlanej, które wymagają wkładu kapitałowego przekraczającego możliwości poszczególnych uczestników³⁴. Konsorcjum nie opiera się na powiązaniach kapitałowych, jak to ma miejsce w przypadku holdingów, ponieważ funkcjonuje ono na podstawie porozumienia dwóch lub większej liczby przedsiębiorstw ukierunkowanych na realizację konkretnego celu zaakceptowanego przez uczestników porozumienia.

W literaturze przedmiotu pojawia się również pojęcie konglomeratu³⁵. Jest to typ układu gospodarczego, jedna z form grup kapitałowych oparta na dywersyfikacji działalności produkcyjnej. Jednostki gospodarcze konglomeratu specjalizują się w różnych dziedzinach działalności. Dywersyfikacja konglomeratowa oznacza produkcję wyrobów niepowiązanych z dotychczasowymi wyrobami przedsiębiorstwa oraz działanie na innych rynkach. Osiągnięcie tego następuje na bardzo trudnej drodze wewnętrznego rozwoju, dlatego konglomeraty tworzy się głównie przez przyłączanie, a także łączenie przedsiębiorstw.

Pojęciem dotyczącym przedsiębiorstwa o charakterze zgrupowania, powstającego w wyniku koncentracji organizacyjnej i składającego się co najmniej z dwóch jednostek gospodarczych, jest przedsiębiorstwo wielozakładowe, które funkcjonowało również pod pojęciem kombinatu. Za główną różnicę pomiędzy holdingiem a przedsiębiorstwem wielozakładowym uznaje się wyższy stopień koncentracji organizacyjnej w przypadku drugiej formy, którą tworzą niesamodzielne pod względem prawnym zakłady (oddziały, filie itp.). W wypadku holdingu występuje odrębność prawna spółek wchodzących w jego skład. Podobieństwa jednostek gospodarczych holdingu i jednostek gospodarczych przedsiębiorstwa wielozakładowego przejawiają się w tym, że są one jednostkami wewnętrznymi większej całości, są uzależnione od jednolitego kierownictwa całości, prowadzą działalność gospodarczą, mają własne kierownictwo i wewnętrzną strukturę, mogą mieć wewnętrzne jednostki gospodarcze o takim samym charakterze, jak one same³⁶. Z kolei różnice między jednostkami gospodarczymi holdingu a przedsiębiorstwa wielozakładowego sprowadzają się do statusu prawnego, formy rozrachunku, ponoszenia ryzyka, znaku firmowego, władz oraz rzeczywistej samodzielności gospodarczej.

³⁴ S. Wiankowski i in., *Praktyka...*, s. 13.

³⁵ Szerzej o konglomeracie w podrozdziale nt. klasyfikacji grup kapitałowych. Zamiast nazwy konglomerat używa się pojęcia układu mieszanego, m.in. dlatego że w układzie tym łączy się pod wspólnym kierownictwem różne rodzaje działalności oraz występują obok układu poziomego również układy pionowe. B. Haus, *Strategie zarządzania konglomeratem*, [w:] *Polityka przemysłowa a strategie przedsiębiorstw*, materiały na konferencję naukową, Przesieka, 6–7 czerwca 1996 roku, Prace Naukowe AE we Wrocławiu nr 726, Wrocław 1996, s. 160.

³⁶ *Współdziałanie gospodarcze przedsiębiorstw*, pod red. J. Lichtarskiego, PWE, Warszawa 1992, s. 157–158.

Założenie przedsiębiorstw holdingowych o większej swobodzie nie zawsze znajduje potwierdzenie w praktyce gospodarczej. Zależy to przede wszystkim od przyjętego systemu zarządzania – scentralizowanego lub zdecentralizowanego. Choć zaletą rozwiązania holdingowego jest możliwość uwolnienia naczelnego kierownictwa organizacji od drobiazgowej kontroli podległych podmiotów, to podobny efekt można osiągnąć także poprzez decentralizację w przedsiębiorstwie. Przewaga holdingu w stosunku do rozwiązań decentralizacyjnych w przedsiębiorstwie polega głównie na tym, że problemy finansowe jednej spółki nie powodują problemów dla całego holdingu³⁷.

Tworzeniu obydwu form przedsiębiorstw (holdingów i przedsiębiorstw wielozakładowych), w drodze koncentracji organizacyjnej, towarzyszy też tendencja do ich dekoncentracji. Przedsiębiorstwo wielozakładowe pozbywa się zakładów drogą ich sprzedaży. Holdingi również sprzedają swoje jednostki gospodarcze, które nie przynoszą odpowiedniej korzyści (np. zysku) lub osłabiają wewnętrzną spójność. Wśród przedsiębiorstw skoncentrowanych organizacyjnie holding korzystnie się wyróżnia pod względem skłonności do przyłączania i odłączania jednostek gospodarczych. Przedsiębiorstwo wielozakładowe jest zazwyczaj mniej elastyczne (mniejszy jest tu ruch jednostek gospodarczych do wewnątrz i na zewnątrz)³⁸.

Brakiem elastyczności, jeśli chodzi o przyłączanie następnych podmiotów do struktur zgrupowania, charakteryzuje się kolejna forma koncentracji organizacyjnej. Od 1996 roku do ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych³⁹ został wprowadzony nowy podmiot – podatkowa grupa kapitałowa⁴⁰. Pojęcie podatkowej grupy kapitałowej zasadniczo różni się od pojęcia grupy kapitałowej, wynikającego z ustawy o rachunkowości. Podatkowa grupa kapitałowa ma prawo kumulowania dochodów i strat poszczególnych członków grupy w celu ustalenia wspólnej podstawy opodatkowania grupy, traktowanej jako jeden podmiot.

Z możliwością funkcjonowania holdingów w formie podatkowych grup kapitałowych wiąże się uproszczona procedura płacenia podatku, skoro obowiązek dokonywania niezbędnych obliczeń i formalności obciąża jeden wydelegowany podmiot, nie zaś każdego uczestnika holdingu. Wykorzystanie formuły podatko-

³⁷ W. Polak, *Funkcjonowanie holdingów w okresie transformacji gospodarki polskiej*, [w:] materiały z konferencji naukowej „Źródła sukcesów i porażek przedsiębiorstw. Aspekt strategiczny”, Prace Naukowe AE we Wrocławiu nr 870, Wrocław 2000, s. 62.

³⁸ *Podstawy nauki o przedsiębiorstwie*, pod red. J. Lichtarskiego, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 2001, s. 371.

³⁹ Ustawa z dnia 15 lutego 1992 roku o podatku dochodowym od osób prawnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2000 roku Nr 54, poz. 654 z późn. zm.).

⁴⁰ Szerzej o podatkowych grupach kapitałowych w: D. Gajewski, *Podatkowa grupa kapitałowa jako podmiot podatku dochodowego od osób prawnych*, „Monitor Podatkowy” 1999, nr 8; S. Włodyka, *Prawo koncernowe*, Zakamycze, Kraków 2003.

wej grupy kapitałowej może pociągnąć za sobą pewne oszczędności podatkowe w samym holdingu, co jest szczególnie widoczne w sytuacji ponoszenia strat przez niektóre podmioty podporządkowane. W podatkowych grupach kapitałowych przedmiotem opodatkowania podatkiem dochodowym jest osiągnięty w roku podatkowym dochód stanowiący nadwyżkę sumy dochodów wszystkich spółek tworzących grupę nad sumą ich strat. Jeżeli za rok podatkowy suma strat przekracza sumę dochodów spółek, różnica stanowi stratę podatkowej grupy kapitałowej⁴¹.

Z udziałem w podatkowej grupie kapitałowej wiąże się jednak także pewne niebezpieczeństwa. Spółki tworzące tego rodzaju grupę solidarnie odpowiadają za jej zobowiązania z tytułu podatku dochodowego należnego za okres obowiązywania umowy⁴², w związku z czym istnieje potencjalne zagrożenie, że jedna z połączonych w grupę spółek, niekoniecznie spółka dominująca, reprezentująca grupę wobec władz skarbowych, będzie musiała pokryć wszystkie zaległości podatkowe związane z działalnością grupy.

Wprowadzenie odrębnego opodatkowania holdingów niewątpliwie jest podyktowane próbą uwzględnienia obecnej tendencji w polskiej gospodarce, zdążającej ku rozwiniętemu modelowi rynkowemu, dla którego spółki handlowe i istniejące między nimi powiązania stanowią jeden z podstawowych motorów rozwoju. Ustawodawca, opowiadając się generalnie za możliwością takiego odrębnego opodatkowania, jednocześnie uchwalił wiele zabezpieczeń i ograniczeń. Holdingom chcącym skorzystać z uprzywilejowanej formy rozliczeń z budżetem państwa w formie podatkowych grup kapitałowych stawia się bowiem liczne warunki. Pokróćce zostaną przedstawione tylko niektóre z nich, te podstawowe.

Podatkową grupę kapitałową mogą tworzyć wyłącznie co najmniej dwie spółki prawa handlowego, wyposażone w osobowość prawną (spółki z o.o. lub spółki akcyjne), z siedzibą na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pozostające we wzajemnych związkach kapitałowych, przy posiadaniu zasadniczo przez spółkę dominującą bezpośredniego udziału wynoszącego 95% kapitału pozostałych spółek (zależnych) – w tej jego części, która na podstawie przepisów o komercjalizacji i prywatyzacji nie została nieodpłatnie lub na zasadach preferencyjnych nabyta przez pracowników, rolników lub rybaków albo która nie stanowi rezerwy mienia Skarbu Państwa na cele reprivatyzacji⁴³.

Spółki zależne nie mogą przy tym mieć udziałów w kapitale zakładowym innych spółek tworzących daną grupę⁴⁴. Nie mogą one także pozostawiać

⁴¹ Art. 7a ust. 1 u.p.d.p.

⁴² Art. 1a ust. 14 u.p.d.p.

⁴³ Art. 1a ust. 2 pkt 1 lit. b) u.p.d.p.

⁴⁴ Art. 1a ust. 2 pkt 1 lit. c) u.p.d.p.